

Mgr. Jana Římanová, Tvrdohlavé Marie: Životní příběhy žen „generace okouzlené vědou“. Disertační práce. Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy, Praha 2023. 189 s.

Posudek oponentky disertační práce.

Jak Mgr. Jana Římanová píše v úvodu k teoretické a metodologické části své disertace, rozhodla se „interpretovat postavení žen v akademické sféře v závislosti na historickém kontextu.“ (s. 11). Inspirována zahraničními zdroji správně konstatuje, že „nelze na kariérní dráhu pohlížet jako na samostatný objekt, ale je nutné vzít v potaz provázanost jednotlivých aspektů života, jakými jsou například právě kariéra, rodina, společenské nastavení nebo osobní hodnoty.“ (s. 11).

Takto zvolené téma se rozhodla zkoumat v historickém kontextu a sledovat nejrůznější aspekty odborných aktivit i soukromého života deseti narátorek – vědeckých pracovnic převážně z oblasti přírodních a technických věd, kterým položila 32 otázek.

Struktura práce je logická a dobře zvolená, kromě velmi osobně laděného Úvodu (výrazně osobní tón proniká i do dalších částí práce, což ne zcela koresponduje s charakterem práce disertační, která by měla být především prací vědeckou) ji tvoří dva větší celky (Teoretická a metodologická část, Interpretační část), z nichž druhý je členěn na osm kapitol majících zpravidla další (někdy četné) podkapitoly, které se liší jak co do rozsahu, tak do kvality zpracování.

V první části práce nastínila autorka několik hypotéz; ty se jí podařilo skutečně potvrdit (srov. Závěr). Metodicky se inspirovala zahraniční literaturou a oprávněně se rozhodla pro metodu oral history, jejíž postupy a aspekty fundovaně vysvětlila. V úvodní části spisu se věnovala rovněž sekundární literatuře, vztahující se k tématu gender history a žen ve vědě. Práci uzavírá kvalitně zpracovaný, rozsáhlý, zaujatý a alarmující závěr, v němž autorka doložila, do jaké míry se jí podařilo hypotézy, vytyčené na začátku výzkumu, ověřit a potvrdit.

Koncepce práce

K první části práce nemám výhrady – možná chtěla jen trochu „uzrát“, upřesnit některé formulace, pokusit se o výraznější logické strukturování. Snad zde chybí upozornění, že autorka nechávala výpovědi svých narátorek v původní stylistické a jazykové podobě.

Primární výhrady směřují ke korpusu sekundární literatury: na první pohled je zřejmé, že chybí tituly, které by pomohly ukotvit „ženskou otázku“ (ať chceme, či nechceme, je problematika žen ve vědě jedním z jejích aspektů). Jistě lze pochopit, že autorka použila drobnou populárně psanou publikaci Pavly Horské *Naše prababičky feministky* z roku 1999 – vždyť tato významná spoluzakladatelka české historické demografie (tento aspekt v předložené práci chybí úplně) byla jednou z narátorek kolegyně Římanové. Nicméně jde o publikaci čtvrtstoletí starou, jejíž spíše esejistická forma rozhodně nemůže představovat jakékoli ontologické či metodické východisko. Nelze pochopit, proč se autorka neobrátila k práci Denisy Nečasové (vlivné autorky, kterou připomíná jen jednou její studií) *Buduj vlast-posílíš mír* (2011). Kromě jiného by zde našla korpus sekundární literatury, která by jí byla jistě k užítku. Byla by mohla lépe

zpracovat historický kontext období po roce 1945, možná i přistupovat kritičtěji k některým přejatým tvrzením. Např.: byl skutečně hlavním důvodem ostrakizace prvních doktorek v oboru matematika fakt, že „se mohly stát nepřehlédnutelnou konkurencí mužům matematikům“ (s. 22)? A vyvarovala by se některých faktografických chyb či zjednodušených tvrzení (možnost výuky dívek ještě před založením Budče a po jejím založení, z výčtu ženských vzdělávacích možností úplně vypadlo dívčí pedagogium, první škola, která umožnila složit dívkám maturitu, k jistým konfuzím došlo ve věci Spolku sv. Ludmily a Ženského výrobního spolku – i tady se ženy vzdělávaly!). Nenajdeme zde ženské německé spolky, které působily před českými, byly bohatší a tudíž výkonnější. Přehled dosavadního stavu bádání je pak spíše výčetem; velký počet titulů, které autorka zjevně přečetla, by si zasloužil výraznější analytický a komparativní přístup.

Otázky, které se týkají profesního i soukromého života narátorek, zvolila kolegyně Římanová velmi dobře. Rozhovory jsou po formální stránce často anonymizovány, přičemž stupeň této anonymizace je různý a občas znemožňuje postihnout alespoň základní identitu narátorky či vědní obor, v němž působí. Práce má poměrně vágní chronologické vymezení, nicméně čtenář pochopí, že se jedná o ženy převážně narozené po druhé světové válce, a že rokem zlomu v jejich vědecké kariéře byl rok 1989. Jedna z narátorek se ale narodila hluboko před tímto vymezením, roku 1927, nejmladší pak roku 1972. Postrádám tak větší citlivost k odlišnosti historických epoch, jimiž narátorky procházely – vždyť nejstarší začala chodit do školy ještě za první republiky, studia ukončila a kariéru zahájila v době politických procesů. Nejmladší pak absolvovala univerzitní studia až po sametové revoluci. Jde tedy o ženy tří generací, ale jejich zkušenost není nijak zobecněna.

Některé podkapitoly jsou na výpovědi chudé (např. podkapitola Dětství a politika obsahuje de facto jen dvě kauzy). Historický „background“ měl být vyřešen už v úvodních částech práce – proč se vracet do poslední čtvrtiny 19. století v podkapitole „Rodinné zázemí“? Nelze pochybovat o inspiračním potenciálu Zhořovy *Tvrdohlavé Marie*, proč je ale tolik prostoru věnováno její obecné recepci? Recenzím knihy zasvětila autorka hned několik stránek. Rozhodla se věnovat i aktuální problematice sexuálního obtěžování v akademickém a vědeckém prostředí; z příslušné kapitoly ovšem nevyplývá, do jaké míry byl tento problém závažný a jak často se vyskytoval.

Za hlavní slabinu práce považuji její slabou interpretační složku: autorka shromáždila velmi zajímavé a cenné výpovědi, ale ne vždy se jí dařilo s nimi dále pracovat. Největší objem práce tak zaujímají výpovědi narátorek, často bez jakýchkoli interpretačních vstupů. Možná by zde pomohlo využití i typologicky jiných pramenů, např. příslušných fondů Archivu Akademie věd (případně Archivu UK) či tisku. Mgr. Římanová navíc občas utíká od analýzy výpovědí narátorek k vlastním zkušenostem – naskytá se otázka, zda je tento postup v disertační práci vhodný.

Faktografických přehmatů je málo, ale vyskytují se. Je třeba připomenout, že třebaže československé ženy zasedly už roku 1918 v Revolučním národním shromáždění, volební právo získaly až na základě ústavy u roku 1920. RČS umožnila ženám vstup na Právnickou fakultu a na ČVUT. Dana Hamplová není historička, ale socioložka...

Pokud se týče formálních nedostatků spisu, objevují se chyby v interpunkci, občas špatné psaní akademických titulů (s. 31 aj.), překlepy. Odkazy na citované práce nejsou důsledné. Samotný styl spisu naznačuje, že se autorka pohybuje především v e světě medií. Část bibliografie by měla být rozdělena na literaturu a prameny; postrádám rovněž seznam narátorek (v případě anonymizovaných bez vlastních jmen, ale se základní charakteristikou) a datum (data) uskutečnění rozhovorů.

Závěr:

Mgr. Jana Římanová zvolila téma nejen neprobádané, ale i obtížné. Hned zkraje konstatujeme, že se ho zhostila dobře, třebaže – jako daň „pionýrskému“ tématu – obsahuje spis některé nejasnosti heuristického i metodologického rázu. **Přesto je možné konstatovat, že se jedná u práci průkopnickou, zpracovanou originálním způsobem, a především společensky velmi užitečnou. Tím předložená práce splňuje kritéria práce disertační a je možno ji doporučit k obhajobě.**

Na závěr si dovoluji poprosit o tři objasnění:

1. v čem spočíval spor J. W. Scott a N. Zemon Davis (s. 41)?
2. co to je „babičkovská hypotéza“?
3. „Na počátku 90. let 19. století fungoval v Praze feministický spolek Frauenfortschritt, který pořádal vzdělávací akce v duchu tehdejšího evropského feminismu. Praha byla podle Horské na konci 19. století jakýmsi feministickým centrem Evropy. Období socialistických vlád ale tuto tradici násilně přerušilo,“ (s. 164). Je možné tvrzení Pavly Horské podložit fakty? A které socialistické vlády má autorka (či Pavla Horská?) na mysli? A o jaké násilí šlo?

V Hradci Králové, 3. července 2023

prof. PhDr. Milena Lenderová, CSc.

